

MONS. ĐURO KOKŠA - IN MEMORIAM
(17. V. 1922- 26.XI.1998)¹

U četvrtak 26. studenoga preminuo je u svojem domu u Zagrebu mons. Đuro Kokša, umirovljeni pomoćni zagrebački biskup, prepozit Prvostolnoga kaptola zagrebačkog. Tijelo pok. biskupa bilo je izloženo u crkvi Krista Kralja na zagrebačkom groblju Mirogoju u srijedu 2. prosinca od 9 do 11 sati. Nakon toga uslijedila je koncelebrirana sv. misa zadušnica koju je predvodio mons. Josip Bozanić, zagrebački nadbiskup i metropolit. U koncelebraciji su sudjelovala obojica hrvatskih kardinala, Kuharić i Puljić, gotovo svi hrvatski biskupi s apostolskim nuncijem u Hrvatskoj G. Einaudijem (ukupno 17 (nad) biskupa, nekoliko biskupskih delegata, mnoštvo svećenika, redovnika, redovnica, zagrebački bogoslovi i sjemeništarc. Premda je tog dana Zagreb bio sav u snijegu i ledu, mnoštvo vjernika, prijatelja i poznavatelja pok. biskupa došlo je na pokop. U mnoštvu je bilo nekoliko veleposlanika, te mnogi poznati hrvatski kulturni i javni radnici, kao i predstavnici različitih religija. Nakon mise zadušnice od pokojnika se oprostilo nekoliko govornika, a potom su zemni ostaci pokojnog biskupa uz pjevanje psalama preneseni do kanoničke grobnice u arkadama groblja, gdje su i položeni. Papinski hrvatski zavod sv. Jeronima iz Rima predstavljao je na sprovodu rektor Jure Bogdan s nekoliko svećenika studenata iz Zavoda (V. Huzjak, D. Bobovec, M. Horvat i R. Šreter).

Tko je zapravo ovaj čovjek koji je u svojoj smrti i na sprovodu okupio mnoštvo ljudi različitih narodnosti, svjetonazora i političkih usmjerenja?!

Đuro Kokša, sin Petra i Marije r. Kolar, rođen je 17. svibnja 1922. godine u Molvama. Osnovnu školu završio je u rodnome mjestu i potom dvije godine humanističke gimnazije u Zagrebu. Nakon toga prešao je u Dječjačko sjemenište u Zagrebu na Šalati gdje je i maturirao. Stipendij za sjemenište primao je od mons. Jurja Magjerca, o čemu lijepo svjedoči u svojem pismu Magjercu kao maturant sa Šalate. Inače, njegove duboke i prijateljske veze s Magjercem potječu još iz ranog djetinjstva, što će bitno utjecati na Kokšin životni tijek.

Filozofsko-teološki studij započeo je u Zagrebu 1941. godine u jeku II. svjetskog rata. Odredbom svojega ordinarija Alojzija Stepinca

¹ Govor prilagođen za tisak što ga je dr. Jure Bogdan, sadašnji rektor Papinskoga hrvatskog zavoda i hrvatske crkve sv. Jeronima izrekao 6. prosinca 1998., na misi zadušnici za pok. mons. Đuru Kokšu u hrvatskoj crkvi sv. Jeronima u Rimu.

studij je nastavio u Rimu na Papinskom sveučilištu Gregoriana, kao član zavoda Germanicum-Hungaricum. U Rim je stigao 23. prosinca 1942. i u njemu će ostati sve do 8. veljače 1980. godine. Svećeničko ređenje, s još sedmoricom kolega iz Zavoda među kojima je bio i Juraj Radić iz krčke biskupije, primio je u Rimu 26. studenoga 1947. godine, a prvu svečanu sv. misu slavio je u crkvi sv. Jeronima. Bile su to teške godine za Crkvu i narod, što je on budno pratio i bolno proživljavao. Drugog listopada 1946. godine piše monsinjoru Magjercu: "S velikom pažnjom pratim proces preuzvišenog gospodina Stepinca. Ima eto kod nas Hrvata hrabrih ljudi, koji služe kao uzor svim katolicima. Kakva bi tragedija bila za nas Hrvate, da nismo njega imali u ovim godinama?! Veselim se da i *Oservatore Romano*, kao i ostalo talijansko novinstvo, o tom opširno i lijepo piše. Možda će se naš nesretni maršal pokajati, što je započeo taj proces."²

Nakon šest godina provedenih u Germanicumu, godinu dana poslije svećeničkoga ređenja, primljen je 10. srpnja 1948. godine u zavod sv. Jeronima.

U izvještaju zagrebačkom nadbiskupu o mladom studentu svećeniku Đuri Kokši mons. Magjerec piše: "Vlč. Gjuro Kokša kani braniti svoju tezu za doktorat iz teologije koncem mjeseca lipnja i očekuje nalog, što mu je činiti za budućnost. On je vrlo nadaren, ozbiljan i radin mladi svećenik, koji obećaje mnogo. Ako se neće moći povratiti kući, možda bi bilo korisno, da mu se dade nalog da se usavrši u crkvenom pravu."³

O marljivosti i ozbiljnosti Kokšinoj za vrijeme studija govori i pismo glavnog tajnika Papinskoga sveučilišta Gregoriana rektoru Zavoda sv. Jeronima, datirano 12. listopada 1951., u kojemu se moli mons. Magjerca da obavijesti Kokšu kako je za svoju radnju i ispite za magistarski stupanj iz crkvene povijesti te godine on dobio zlatnu medalju. Već sljedeće godine, 15. siječnja 1952., obranio je na istome sveučilištu doktorat iz teologije. Naslov teze bio je "Die Lehre der Scholastiker des XVI und XVII Jahrhunderts von der Gnade und dem Verdienst der Alttestamentlichen Gerechten". Tezu je objavio 1955. godine.⁴ Premda je postigao doktorat iz teologije i licencijat iz filozofije, nastavio je sa studijem povijesti i istraživanjima poglavito u vatikanskoj biblioteci i arhivu. Kasnije je postigao i licencijat iz kanonskog prava. U tom razdoblju piše svoje prve znanstvene radove,

² Iz pisma Đure Kokše mons. Magjercu, 2. X. 1946. godine, Arhiv Zavoda.

³ AZ.

⁴ Georg Kokša, *Die Lehre der Scholastiker des XVI und XVII Jahrhunderts von der Gnade und dem Verdienst der Alttestamentlichen Gerechten*, Roma Orbis Catholicus, Herder 1955.

nastupa na međunarodnim znanstvenim skupovima (Marijanski kongresi 1950. i 1954.), povremeno drži konferencije intelektualcima. Bilo mu je povjereno da organizira pomoć za katolička sjemeništa u Jugoslaviji i da slijedi koliko mu je to bilo moguće život u našim sjemeništima i bogoslovijama. Uz pastoralnu aktivnost pri crkvi sv. Jeronima bio je i kapelan kod obitelji Ruspoli, a preko ljeta odlazio je u Englesku ili Ameriku, gdje također pastoralno djeluje na engleskim župama. Želio je predavati na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu, ali to nije mogao jer nije imao putovnicu.

Kad je 4. rujna 1957. preminuo velezasluženi rektor Zavoda mons. Juraj Megjerec kardinal protektor Fumasoni Biondi imenovao je 11. rujna mons. Kokšu vicerektorom Zavoda. Dvije godine kasnije, 15. rujna 1959., postao je rektorom Zavoda i na toj službi ostao je do 8. veljače 1980. godine. Papa Pavao VI. imenovao ga je 20. travnja 1978. naslovnim biskupom Grumenta i pomoćnim zagrebačkim biskupom. Biskupski red primio je u zagrebačkoj katedrali 23. srpnja iste godine. Kao pomoćni biskup upravljao je Zavodom do 8. veljače 1980. godine, kad je upravu Zavodom predao tada novoimenovanom rektoru mons. Ratku Periću. Ivan Pavao II. prihvatio je 2. ožujka 1998. njegovu molbu za umirovljenjem pa je posljednjih mjeseci Kokša živio u svom domu u Zagrebu, gdje je i preminuo, 26. studenog o. g., u kasnim večernjim satima.

Mons. Kokša proboravio je u Rimu 38 godina, od toga 32 godine u Papinskom hrvatskom zavodu sv. Jeronima. Kao čovjek, svećenik i biskup ostavio je duboke tragove, ne samo u našem Zavodu nego i u Rimu. To se ponovno pokazalo i nakon vijesti o njegovoj smrti.

Samo "Gospodar života i smrti" onaj koji "proniče srca i bubrege" najbolje znade koliko je ovaj čovjek kroz sve te godine, poglavito kao rektor, ugradio svoje ljubavi, snage, svojih sposobnosti u Papinski zavod sv. Jeronima. Dok se toga sjećamo, s velikom zahvalnošću ovdje ističemo samo nekoliko činjenica koje dostatno govore o njegovom rektorskom djelovanju u Zavodu i crkvi sv. Jeronima.

Upravu Zavoda preuzeo je u vrlo delikatnom trenutku otvaranja Crkve prema svijetu kad je najavljen II. vatikanski sabor i kad su hrvatski biskupi konačno dobili putovnice i mogli doći na saborska zasjedanja. Monsinjur Đuro Kokša - rektor Zavoda, bio je tada ne samo ljubazni domaćin biskupima nego i most, glavna veza između domovinske Crkve i središnjih crkvenih vatikanskih ustanova na čelu sa Svetim Ocem. Podržavao je i čvrste veze sa svojim ordinarijem, zatočenim kardinalom Alojzijem Stepincem u rodnome Krašiću. U jednome od svojih pisama dokumenata o tome izvještava jednoga crkvenog uglednika i kazuje mu kako je moguće dostaviti novčanu pomoć kardinalu. Nakon smrti blaženog Alojzija Stepinca Kokša je

svake godine organizirao najsvetčanije zadušnice za pokojnog kardinala, što je postalo redovitom praksom sve do naših dana. I tako je Stepinčevo nadmašilo blagdan sv. Jeronima. Šest godina nakon Kardinalove svete smrti Kokša piše: "... godinama sakupljam sav crkveni i narodni naš materijal, pogotovo u svezi s kardinalom Stepincem, za kojega vjerujem kao sigurno da će doći na oltar."⁵ I to je dočekao. Bio je u zagrebačkoj katedrali 1. listopada o. g. kad je Sveti Otac Ivan Pavao II. pohodio grob kardinala Stepinca. Sutradan, 2. listopada zbog bolesti nije mogao sudjelovati u misi beatifikacije u Mariji Bistrici.

Početak njegove službe početak je i novoga razdoblja života i rada Zavoda sv. Jeronima, kad su svećenici studenti iz svih hrvatskih biskupija mogli ponovno dolaziti u Zavod na specijalizacije na raznim crkvenim učilištima, nakon mučnog poratnog razdoblja. Pod Kokšinim vodstvom Zavod je proradio punim kapacitetom. Trebalo je puno umješnosti da ova važna crkvena hrvatska ustanova živi i djeluje u potpunoj slobodi, daleko od svake politike, ni od koga instrumentalizirana...

O delikatnosti situacije u novim prilikama govori i Kokšina dvojba oko uzimanja jugoslavenske putovnice. Ni on ni ostali svećenici u Zavodu nisu dotad imali jugoslavensku putovnicu. Mnogi od njih u Zavodu su bili tretirani kao neprijateljski elementi i bili su nepoželjni jugoslavenskim vlastima. S druge pak strane, te iste vlasti vršile su pritisak na Kokšu preko raznih kanala da uzme jugoslavensku putovnicu. Još i više, time su uvjetovale dolazak novih studenata u Zavod.⁶ Kokša je pitao za savjet hrvatske biskupe, a potom izravno i Državno tajništvo Svete Stolice.⁷ Iz Vatikana je 17. siječnja 1961. stigao pozitivan odgovor i želja da to učini.

O Protokolu potpisanome između Svete Stolice i Beograda 1966. godine u pismu mons. Stipanoviću Kokša je vrlo oštar i kritičan: "Moje je osobno uvjerenje, da Vatikan nije trebao prihvatiti izričito dvije točke: jugoslavensku konstituciju i vjersku legislaciju, kao ni stavku o političkom terorizmu. Politički terorizam klera pogađa Hrvate, i zato imaju Hrvati pravo kada se bune, iako juridički gledano nema nikakve bojazni. No politički da Crkva se opravdava i na neki način surađuje i pomaže komuniste, nije ni razborito, ni pametno, ni

⁵ Pismo vlč. Stipanoviću 2. III. 1966., AZ.

⁶ "Queste insistenze sono diventate negli ultimi tempi particolarmente urgenti e minacciose, in quanto le medesime Autorità dichiararono in modo assoluto che dalla questione del passaporto dipende l'ulteriore invio degli Alunni al Colegio." Iz pisma Đ. Kokše, 11. siječnja 1961. godine Državnom tajništvu Svete Stolice. AZ.

⁷ Usp. pismo Đ. Kokše, 11. Siječnja 1961., Državnom tajništvu Svete Stolice, AZ.

korisno, pogotovo s partnerom kakvi su komunisti, najveći arciteroristi i najveći kriminalci, što ih je svijet dosad vidio" ... "Ja sam bio provukao kroz uši kod pojedinih vatikanskih službenika i kod naših biskupa, neka se traži obnova diplomatskih odnosa tamo gdje su prekinuti, to jest s otpravnicima poslova, a ako Beograd to neće, onda Apostolski delegat kod Episkopata, što znači sa sjedištem u Zagrebu. Time bi Zagreb mnogo dobio, jer bi delegat gledao svu jugoslavensku situaciju s hrvatskih perspektiva."⁸

I premda bismo voljeli da je Kokša preciznije bilježio tekuće poslove u svome uredu u stilu svojega predšasnika mons. Magjerca, u prvim godinama svoje službe naglašeno je inzistirao na povećanju zavodskih dobara što mu je i uspjelo kupovinom i dogradnjom nove kuće u Rimu u Via d'Ampezzo. Želio je da se u Rimu osnuje gostinjac za hrvatske hodočasnike, ali mu to nije pošlo za rukom.

Dobro upućeni znadu kolike su se bezuspješne borbe vodile početkom našega stoljeća glede hrvatskog imena Zavoda. Bio je to predmet žestokih borbi i vrlo krupnog diplomatskog spora između Svete Stolice i Austrije. I Kokši se s pravom, među ostalim, pripisuje zasluga što je papa Pavao VI., na prijedlog kardinala Franje Šepera, u suglasnosti sa svim hrvatskim biskupima, ispravio tešku nepravdu iz 1901., i učinio da se Zavod 22. srpnja 1971. preimenuje u Papinski hrvatski zavod sv. Jeronima. Naime, kad je bio prikladan trenutak Kokša je predložio kardinalu Šeperu da to zatraži od Pape, što je ovaj i učinio.

Razdoblje nakon II. svjetskog rata Zavoda i crkve sv. Jeronima još uvijek nije dovoljno osvijetljeno, što svakako valja učiniti. Što su sve činili naši svećenici okupljeni oko oživljene bratovštine sv. Jeronima za spašavanje hrvatskih ljudi nakon II. svjetskog rata i koliko je Kokša u tome sudjelovao kao svećenik student i poslije rektor Zavoda, nije dovoljno istraženo. Ipak, sasvim je sigurno da je to razdoblje jedno od najsvjetlijih razdoblja karitativnog djelovanja hrvatskih svećenika iz Zavoda sv. Jeronima. Uz upravne poslove u Zavodu Kokša je godinama redovito misio i propovijedao na talijanskome i hrvatskom jeziku, skupa sa svojim suradnicima u crkvi sv. Jeronima.

Tijekom čitava svojeg život pokazivao je veliku ljubav prema knjizi, prema kulturi, prema umjetnosti. I ne samo da je kao rektor učinio, da prvoklasni hrvatski umjetnici ostave svoja djela u našem Zavodu, koja je onda rado pokazivao visokim gostima, nego je uspio da i djela hrvatskih majstora uđu u vatikanske muzeje i time trajno svjedoče o umjetničkom geniju, o kulturi cijeloga hrvatskog naroda. U

⁸ Iz pisma vlč. Stipanovića, 23. XI. 1966.

crkvi sv. Jeronima poduzeo je restauratorske zahvate na Gagliardi-
divim freskama, a nakon Koncila primjereno je dao urediti glavni oltar
u prezbiteriju crkve prema novim koncilskim uputama. Temeljito je
preuređio zavodsku grobnicu na rimskome groblju Campo Verano.

Kao veliki promicatelj hrvatske kulturne baštine, pisac mnogih
zapaženih tekstova u raznim inozemnim enciklopedijama i znanstve-
nim časopisima, napisao je knjigu na talijanskom jeziku o povijesti
hrvatskih svetojeronimskih ustanova u Rimu, počevši od davne 1453.
godine.⁹ S ponosom je isticao da smo kao europski kulturni narod sa
svojim centrom stariji od samih Francuza u Rimu. "Prisustvovali smo
tako događajima, i to više puta vrlo velikim događajima koji su se
ticali samog Rima, a ponekad su imali odjeka i odbljeske i daleko
izvan Rima, što je sve povezano s našom Crkvom."¹⁰ Bio je aktivan i
na književnom polju, bilo da je sam pisao, ili prevodio s raznih
jezika, pa tako i s ruskog i mađarskog... Na hrvatskome je objavio
dvije antologije duhovne lirike "hrvatske" i "zapadne". Cijeli život
skupljao je umjetnička djela različitih slikara, pa je iza njegove smrti
u Zagrebu ostala u vlasništvu Zagrebačke nadbiskupije vrlo bogata
zbirka, koja zahtijeva trajni izložbeni prostor.

Biskupi s vjernicima katolicima iz Bosne i Hercegovine dobro
znadu koliko je Kokša pažnje poklanjao njima i otvoreno ih pomagao
ne samo pisanom riječju nego i materijalno. O tome su lijepo po-
svjedočili prigodom Kokšina sprovoda kardinal Puljić i biskup Perić.

U prvom intervjuu što ga je dao nakon biskupskog imenovanja
za "Glas Koncila", na pitanje o ideji koja ga je vodila da prihvati
biskupsku službu Kokša odgovara: "Samo to da služim svojoj Crkvi,
svom narodu, svojoj nadbiskupiji, bez uvjeta bez ostatka, do kraja, s
iskrenošću i dosljednošću, do granica mogućnosti."¹¹

U pismu zahvale za biskupsko imenovanje što ga je Pavlu VI.
uputio 10. srpnja 1978. piše: "Neka mi bude dopušteno u ovoj
prigodi iskazati Vašoj Svetosti svoje duboko poštovanje i privrženost
kojima ću nastaviti djelovati za Kraljevstvo Božje u hrvatskoj zemlji, u
punoj vjernosti Vašem učiteljstvu."¹²

Djelovanje biskupa Kokše kao pomoćnoga zagrebačkog biskupa
zasebno je poglavlje. Ovdje pak rado ističemo da je njegov glas na
planu cijele Biskupske konferencije bio vrlo važan i snažan na

⁹ Giorgio Kokša, *S Girolamo degli Schiavoni*, Chiesa nazinale croata, 1971.

¹⁰ Kana 6 (1978), str. 3.

¹¹ Glas Koncila 11 (1978), str. 3.

¹² Kokšino pismo Pavlu VI. 10. srpnja 1978. AZ.

području međureligijskih susreta, ekumenskih zблиžavanja i u raznim kulturnim inicijativama.

Dobri Bog kojemu je mons. Đuro Kokša posvetio cijeli svoj život, kao čovjek, svećenik i biskup, u Rimu napose služeći Katoličkoj crkvi u hrvatskom narodu, neka mu bude vječna nagrada.

Jure Bogdan

SOCIJALNA PROBLEMATIKA U HRVATSKOJ

Stjepan Baloban, *Etičnost i socijalnost na kušnji, socijalna problematika u Hrvatskoj*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1997., 183 stranice.

Otkako je 1891. papa Lav XIII. izdao svoju poznatu encikliku *Rerum novarum*, zanimanje za razvoj i primjenu katoličkoga društvenog nauka u stalnom je usponu, podjednako u Crkvi kao i u civilnim strukturama, kojima je u prvom redu i namijenjen. O tome bjelodano svjedoči i činjenica da je crkveno Učiteljstvo u posljednjih stotinu godina malo kojem problemu posvetilo toliko pozornosti koliko upravo onom socijalnom. No taj kontinuirani uspon svijesti suvremene Crkve o socijali kao specifičnom Rhodosu eklezijalne uvjerljivosti i kao hermeneutici njezine inkarnacijske biti (*corpus mysticum!*), ne prati uvijek u stopu i odgovarajuća percepcija na razini lokalnih Crkava. No, kako je propašću komunizma došlo do totalnog sloma na burzi društvenih vrednota (kapitalistička je *teza* ostala bez komunističke *antiteze*, zbog čega je izostala i očekivana *sinteza*), u zapadnom se dijelu svijeta već nazire grčevito nastojanje oko konstrukcije, ili pak rekonstrukcije društvene etike, kao moguće gramatike socijalnoga političkog ponašanja, koja bi bila prihvatljiva na svjetskoj razini. U tom kontekstu onda raste i zanimanje za katolički društveni nauk, što je za određene lokalne Crkve svojevrni pritisak "iz baze" da uznastoje u tom pogledu uhvatiti korak sa svojom središnjicom u Rimu.

Nije potrebno posebno ni spominjati kako se ovakvo krizno stanje odražava na zemlje u tranziciji, od kojih je jedna i Hrvatska. Čini se, naime, da od tzv. "iskustva iz vremena komunizma, odnosno socijalizma" nema ništa, što će reći da je socijalno-etičkom pogledu to razdoblje po svemu sudeći izgubljeno. Stoga se i događa da ove zemlje, pa tako i Hrvatska, umjesto da su, kao što se moglo očekivati, u razdoblje i proces tranzicije ušle s profinjenijom socijalnom